

Llawlyfr Gwyn Gogledd Cymru

Cysoni Cadwraeth ac Adloniant
Dringo Gaear yn Eryri

1 Llawlyfr Gwyn Gogledd Cymru

Yn sgîl gaeafau da yn ddiweddar mae llawer mwy o bobl wedi dod i ddringo ar yr eira a'r rhew, gan beri pryder am effeithiau posibl yr holl weithgaredd yma ar blanhigion arbennig clogwyni Eryri. Mae hyn yn arbennig o wir gan fod lleoliad deheuol Eryri'n golygu na cheir gorchudd eira da bob amser a gall dringo'r eira a'r rhew yn yr amodau gwael hyn achosi niwed.

Wedi ymweld â'r Clogwyn Du ar ôl gaeaf prysur iawn 2009/10, canfu'r Cyngor Cefn Gwlad a'r Cyngor Mynyddda nad oedd unrhyw effaith i'w gweld ar gyflwr llystyfiant y silffoedd a'r agennau. Serch hynny, gyda phoblogrwydd cynyddol dringo gaeaf rhaid inni i gyd fod yn ymwybodol o'n heffaith bosibl a chymryd camau i'w lleihau.

Yn wahanol i'r cyfyngiadau dringo tymhorol i warchod adar sy'n nythu ar y clogwyni, does dim modd dibynnu ar gyfyngiadau dros dro i reoli mynediad i fannau lle mae planhigion pwysig, gan fod y planhigion yno drwy'r amser. Mae llawer o'r clogwyni sy'n bwysig i ddringwyr gaeaf yn eang a heb gael arolwg llawn o'u tyfiant. (Pwy sydd am gario rhaffau 300m i ben yr **Ysgolion Duon** i wneud arolwg ar abseil!).

Ond y mae sawl man lle gwyddom fod planhigion prin yn tyfu neu sy'n arbennig o gyfuriog o dyfiant ac mae angen i ddringwyr roi ystyriaeth arbennig i'r rhain wrth benderfynu pa bryd, ble a hyd yn oed sut i ddringo. Dydi hyn ddim yn golygu y gallwn ddringo fel y mynnwn ym mhobman arall, gan y gallai fod rhywogaethau prin sydd heb eu darganfod eto, ond mae angen gofal arbennig yn y llefydd hyn, yn enwedig gan y gallai rhai o'r clogwyni mawr, mwy toredig a deiliog fod heb eu haflo-nyddu erioed o'r blaen.

Mae'r 'topos' (mapiau topograffig) yng nghanol y llawlyfr dwyieithog hwn yn dangos y rhannau arbennig hyn o'r clogwyni wedi'u hamlygu'n **wyrdd**. Cafodd llawer o'r rhain eu harolygu drwy sgrialu o gwmpas ym misoedd yr haf felly maen nhw'n agos at waelod dringfeydd neu ar risiau yn y graig yn uwch i fyny'r clogwyn. Mae hyn yn arbennig o wir ar **Glogwyn y Garnedd** dan gopa'r Wyddfa lle mae ardaloedd helaeth yn hygyrch yn yr haf. Arolygwyd ambell glogwyn, fel y **Clogwyn Du**, ar abseil – yma, mae'r mannau pwysicaf ar y chwith uchaf (wrth edrych i mewn) ac o gwmpas pen isaf Cangen Chwith y Clogwyn.

Prin iawn fu'r arolygu ar rai clogwyni oherwydd anhawster mynd atynt. Er enghraifft, fe welwch ran fach o'r **Ysgolion Du** wedi'i hamlygu yn y topo, ond rhaid bod llawer iawn mwy ar y clogwyn hwn! Mewn llefydd eraill fel Cwm Idwal, amlygwyd y cyfan o **Glogwyn y Geifr** oherwydd mae'n wybyddus fod hwn yn un o'r safleoedd gorau ym Mhrydain am blanhigion mynydd. Yn aml gallwn farnu ble y gallai'r safleoedd gorau am blanhigion fod drwy adnabod daeareg clogwyn; po frasaf fo'r creigiau a'r priddoedd, gorau fydd y tyfiant. Ond nid yw hynny'n gweithio bob amser; mewn rhai llefydd gall dŵr sy'n trylifo oddi uchod ddod â llawer o faetholion i greigiau a fyddai fel arall yn asidig, ac mae'n well gan rai planhigion prin greigiau llai breision.

Tyfiant uchel ar Glogwyn y Geifr, Cwm Idwal. llun: Barbara Jones

Yn rhai o'r ardaloedd hyn ceir planhigion arctig-alpinaidd mewn holltau ac agennau sydd wedi gwreiddio'n fas ac a allai felly gael eu niweidio a'u dadwreiddio'n hawdd gan geibiau a chramponau mewn amodau eira a rhew ymylol neu'n fwy fyth wrth glirio lle i osod dyfeisiau diogelu. Mewn mannau eraill gellir canfod mwy o dyfiant 'silff' y tu hwnt i gyrraedd defaid pori. Yn yr haf ar glogwyni â mathau craig addas gwelir sbloet o liw ac amrywiaeth o fathau o blanhigion gan gynnwys cronellau, prennau'r ddannodd a llysiâu'r angel yn tyfu ac weithiau'n ymdebygu i erddi crog. Ewch at droed yr **Ysgolion Du** yn yr haf ac fe welwch enghreifftiau da. Caiff y rhain eu niweidio hawsaf wrth ddringo pan nad yw'r tyweirch wedi rhewi a phan fydd sathru'n chwalu'r gorchudd tyfiant ac yn erydu'r pridd.

Os am ddringo llinell newydd yn un o'r mannau arbennig sydd wedi'u marcio ar y topos gwnewch yn siŵr eich bod yn troedio'n ofalus. Os oes gennych unrhyw amheuaeth, cysylltwch â'r Cyngor Cefn Gwlad (j.roberts@ccw.gov.uk) neu'r **Cyngor Mynyddda** (elfyn@thebmc.co.uk) am gyngor.

Mewn amodau gaeaf da pan fydd digon o eira caled a rhew, fydd cerddeddiad dringwyr ddim yn broblem fel arfer; daw'r problemau pan fydd yr amodau'n ymylol, pan geir gorchudd tenau o eira neu rew a phan nad yw'r tyweirch wedi rhewi. Gall y tyfiant hefyd fod wedi rhewi'n rhannol neu'n 'awyrog' lle bydd llawer o bocedi aer yn y clustogau planhigion neu ar y silff lle mae'r tyfiant. Bydd y rhain yn rhewi'n gorn yn ddiweddarach yn y tymor, ond tra maent yn awyrog, gallant yn hawdd gael eu niweidio wrth geisio cael lleoliad diogel i gaib. Mae defnyddio technegau offeru sych ar lwybrau cymysg (fel trorymu caib i mewn i hollt) yn broblem bosibl hefyd.

Jon Ratcliffe ar **The Sting** V 6, Clogwyn y Geifr llun: Si Panton

Tyfiant uchel ar yr Ysgolion Duon. llun: Barbara Jones

Beth yw'r 'arfer gorau' a beth sy'n 'amodau da'?

- Bydd canfod beth yw'r amodau ymlaen llaw yn help i'ch arbed rhag gwneud siwrnai seithug. Cyn penderfynu ar lwybr ystyriwch gynifer o ragolygon tywydd ac adroddiadau amodau ag y gallwch. Mae digon o ddewis y dyddiau hyn felly does dim esgus dros gyrraedd y graig mewn anwybodaeth. Wrth fwrw golwg drwy'r gwahanol flogiau, gwefannau newyddion a fforymau ar-lein sy'n ymdrin â dringo gaeaf dylech allu cael darlun o'r hyn sy'n digwydd ar y mynyddoedd. Os nad ydych yn byw yn yr ardal mae cyswllt lleol yn ddefnyddiol hefyd.

Miles Perkin yn gosod caib yn y silff dyweirch wedi rhewi uwchlaw'r man allweddol isaf ar **El Mancho** VI 7, Clogwyn Du llun: Tim Neill

- Mewn rhai achosion, yn enwedig pan nad oes modd gweld yn bell, fydd hi ddim yn glir sut mae'r amodau yn lleol nes ichi gyrraedd troed y clogwyn. Wedi cyrraedd dylech wneud asesiad cychwynnol. Yn gyntaf, dylai'r ddaear, a'r tyweirch yn arbennig, fod wedi rhewi'n gorn. Wrth ichi roi eich caib yn y ddaear, os daw allan yn wlyb a mwldlyd mae'n ddigon hawdd gweld nad yw'r amodau'n iawn ar gyfer dringo gaeaf.
- Yn ddelfrydol dylai popeth fod dan eira a rhew, a dylai fod yn amlwg aeafol, ond mae llawer o lwybrau cymysg cyfoes yn dibynnu bron yn gyfan gwbl ar ddaear wedi rhewi (sylwer – rhaid iddi fod wedi rhewi!). Ni ellir hawlio bod dringo mewn amodau 'meddal' yn ddringo gaeaf go iawn. Rydych yn debygol iawn o achosi difrod difrifol; gallech hefyd ddifetha'r llwybr o safbwynt dringo drwy rwygo tyweirch allweddol i fwrdd.
- Gall techneg dda helpu lleihau difrod – dylech ymarfer mewn llefydd llai sensitif a datblygu'ch sgiliau cyn mynd allan i'r safleoedd mwy bregus a amlygir yma. Bydd dringwr profiadol yn gwybod ble i edrych am y lleoliadau gorau i osod offer ac felly mae'n llai tebygol o achosi niwed.
- Mae'n bwysig cadw min ar eich arfau. Bydd caib finiog yn creu llai o ddifrod, yn gofyn am lai o ymdrech i'w ddefnyddio ac yn fwy tebygol o alluogi gafaél da ar y cynnig cyntaf.
- Mae'n bwysig troedio'n gall – mae gosod cramponau'n ofalus yn llawer mwy effeithlon, ac eto, mae'n llai tebygol o arwain at ddifrod i'r tyweirch a'r llystyfiant. Ceisiwch osgoi unrhyw fath o sgrialu neu gicio gwyllt. Beth am ddefnyddio cramponau un-pwynt – maen nhw'n annog troedio manylach ac yn caniatáu mwy o gywirdeb.
- Mae'n hanfodol gosod offer mewn creigiau ar gyfer belaiâu a gwarchoadaeth, ond dylid osgoi clirio tyweirch a thyfiant allan o holltau ar y manau hyn – dyma'n wir y manau mwyaf bregus lle ceir y planhigion prinnaf (gan gynnwys lili'r Wyddfa a phlanhigion eraill sydd dan warchodaeth).

Yn olaf, ystyriwch y datganiad hwn gan Gyngor Cefn Gwlad Cymru:

"Gallai unrhyw weithredoedd bwriadol neu ddi-hid sy'n niweidio planhigion neu gynefinoedd sydd dan warchodaeth arwain at erlyn, a chreu cyfyngiadau sylweddol ar fynediad yn y dyfodol."

Planhigion i gadw golwg amdanynt

Yn yr adran hon rhoddir manylion rhai o'r planhigion pwysig sydd i'w cael ar y clogwyni sy'n denu dringwyr gaeaf. Gellir gweld rhai yn ystod y gaeaf, ond bydd eraill yn swatio mewn holltau rhag tywydd y gaeaf yng Nghymru. Mae'r rheiny'n arbennig o fregus os gwneir unrhyw waith clirio holltau ac agennau.

***Polystichum lonchitis*/Rhedyn Celyn [Ilun 1]**

Rhedyn prin yng Nghymru nad yw ond i'w weld mewn ambell le yn Eryri. Fe'i gwelir yn y gaeaf a gellir ei adnabod drwy'r ymyl danheddog nodweddiadol ar y ffrondau. Mae'r llun yn dangos y math o gynefin y mae'n ei hoffi – agennau gyda rhywfaint o gysgod.

***Saxifraga oppositifolia*/Tormaen Porffor [Ilun 2]**

Mae hwn yn adnabyddus gan mai dyma'r rhywogaeth gyntaf i flodeuo, a hynny'n aml ym mis Chwefror, a gall flodeuo drwy'r eira, felly gallai dringwyr gaeaf ei weld. Mae'n aros ar wyneb y ddaear yn y gaeaf ar ffurf crugyn ymgripiol o ganghennau bychain neu dwmpath mwy cryno a gellir ei adnabod drwy'r dail mân gyferbyn â'i gilydd a defnyn sgleiniog bychan ar y pen fel a welir yn y llun.

***Silene acaulis*/Gludlys Mwsoglog [Ilun 3]**

Planhigyn clustog yw hwn sy'n gallu glynu wrth wynebau craig serth fel yn y llun. Nid yw'n blodeuo tan ddiwedd Mai a dechrau Mehefin ond mae'r siâp clustog yn amlwg (ychydig fel fersiwn llai o'r clustogau Mair a geir ar glogwyni'r môr). Gallai'n hawdd ffurfio clustog wedi'i rhewi a fyddai'n eich temtio i osod caib ynnddi, ond fyddai hi ddim yn gadarn iawn ac felly dylid osgoi gwneud hynny am resymau amgylcheddol a diogelwch.

***Lloydia serotina*/Lili'r Wyddfa [Ilun 4]**

Dyma rywogaeth enwog, ond prin, serch hynny. Mae'r llun (o'r **Clogwyn Du**) yn dangos y math o hollt y mae'n tyfu ynnddo a sut y gellid ei ddifrodi drwy or-lanbau neu ffustio ceibiau! Bydd y dail a'r blodau'n nychu'n gyfan gwbl yn y gaeaf, gan adael dim ond gweddillion bylbiau'n pigo'u trwynau allan o'r hollt.

Topos Creigiau

Mae'r topos creigiau yn yr adran hon yn dangos y mannau lle gwyddom fod planhigion prin yn tyfu neu sy'n arbennig o doreithiog o blanhigion sydd angen ystyriaeth arbennig gan ddringwyr. Mae'r rhannau hyn o'r clogwyni wedi'u hamlygu'n **wyrdd**. Os yw'r amodau'n dda gallwch ddringo yn y mannau hyn, ond rhaid cymryd gofal arbennig a throedio cyn ysgafned ag y gallwch.

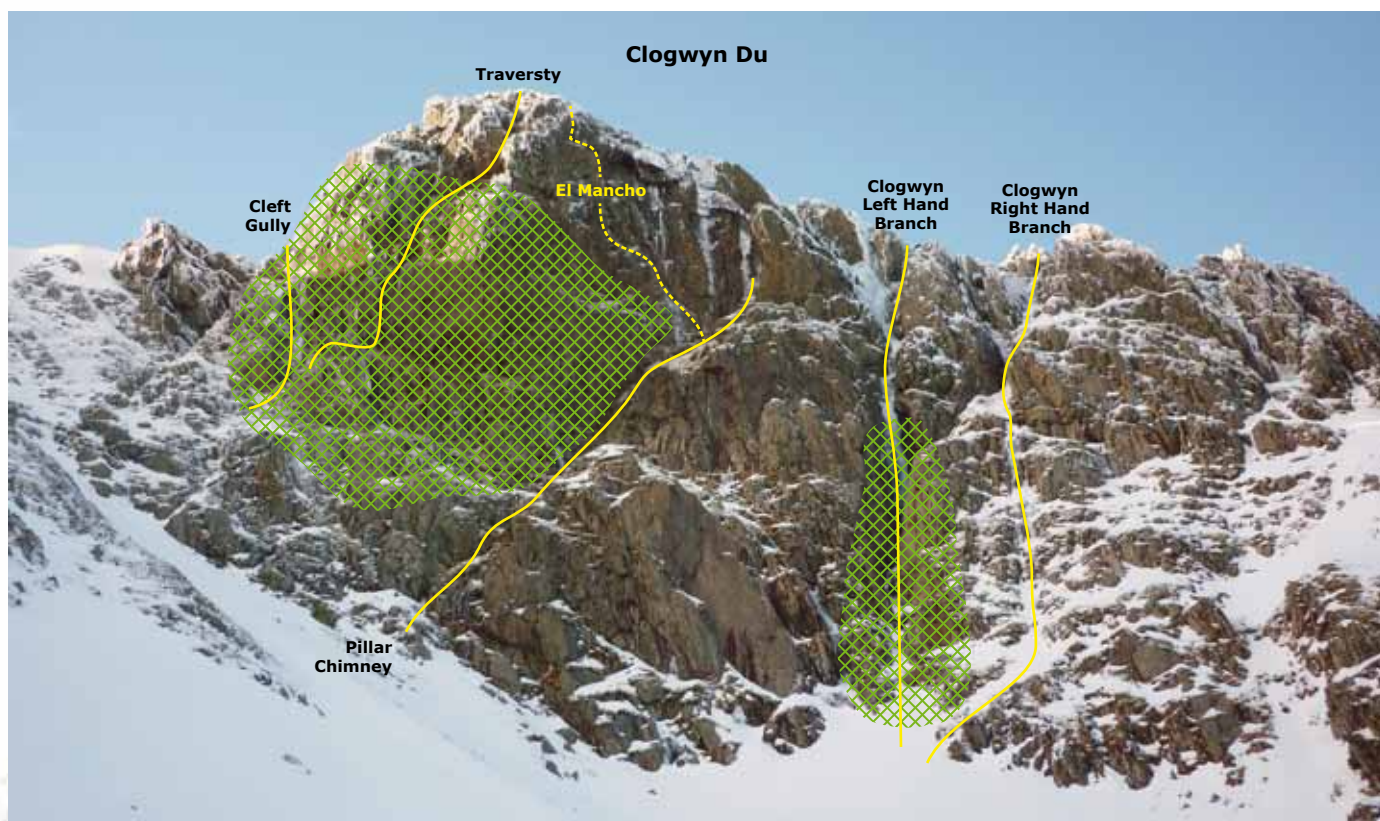
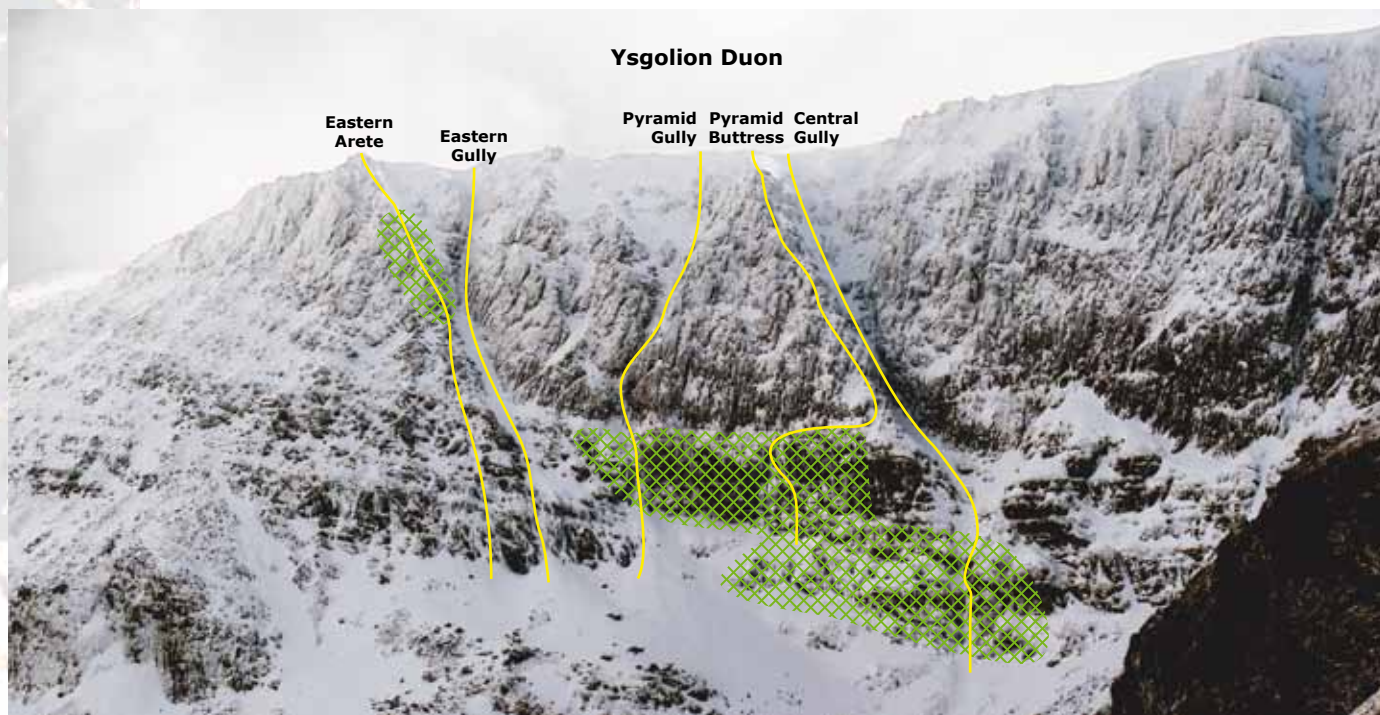
Allwedd y Topo

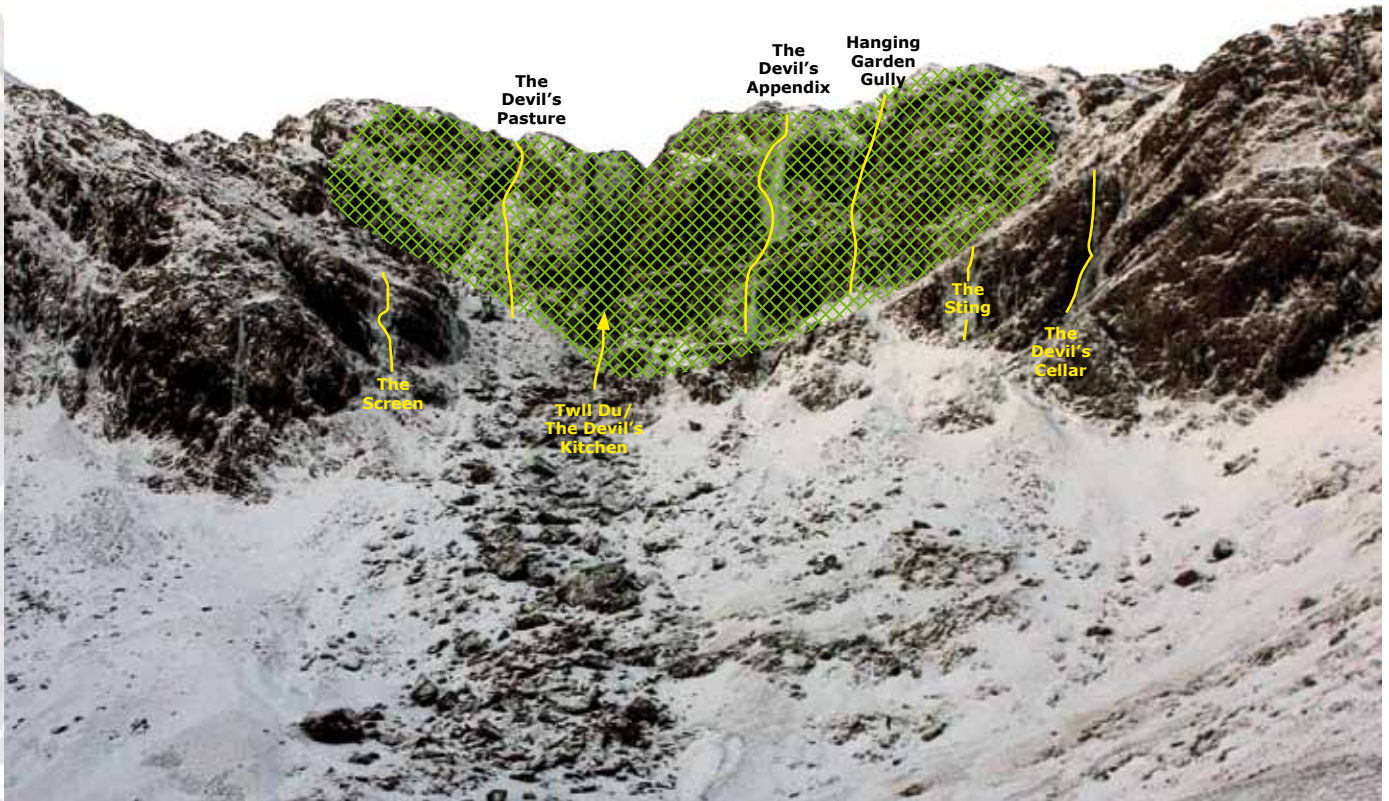
Pwyll pia hi, dyma ardal lle ceir planhigion prin neu dyfiant hawdd ei niweidio.

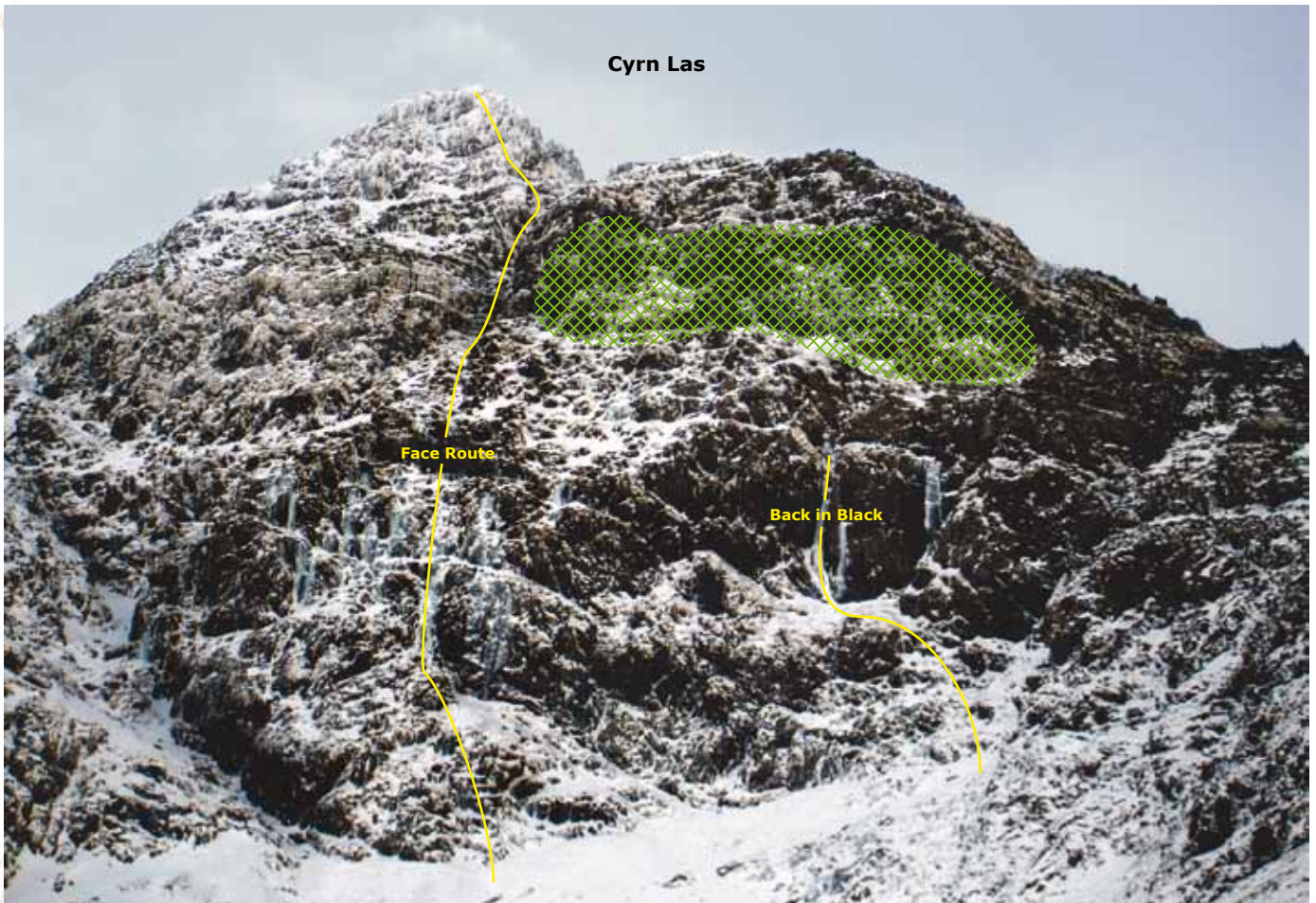
Llinellau'r prif lwybrau i hwyluso eu hadnabod.

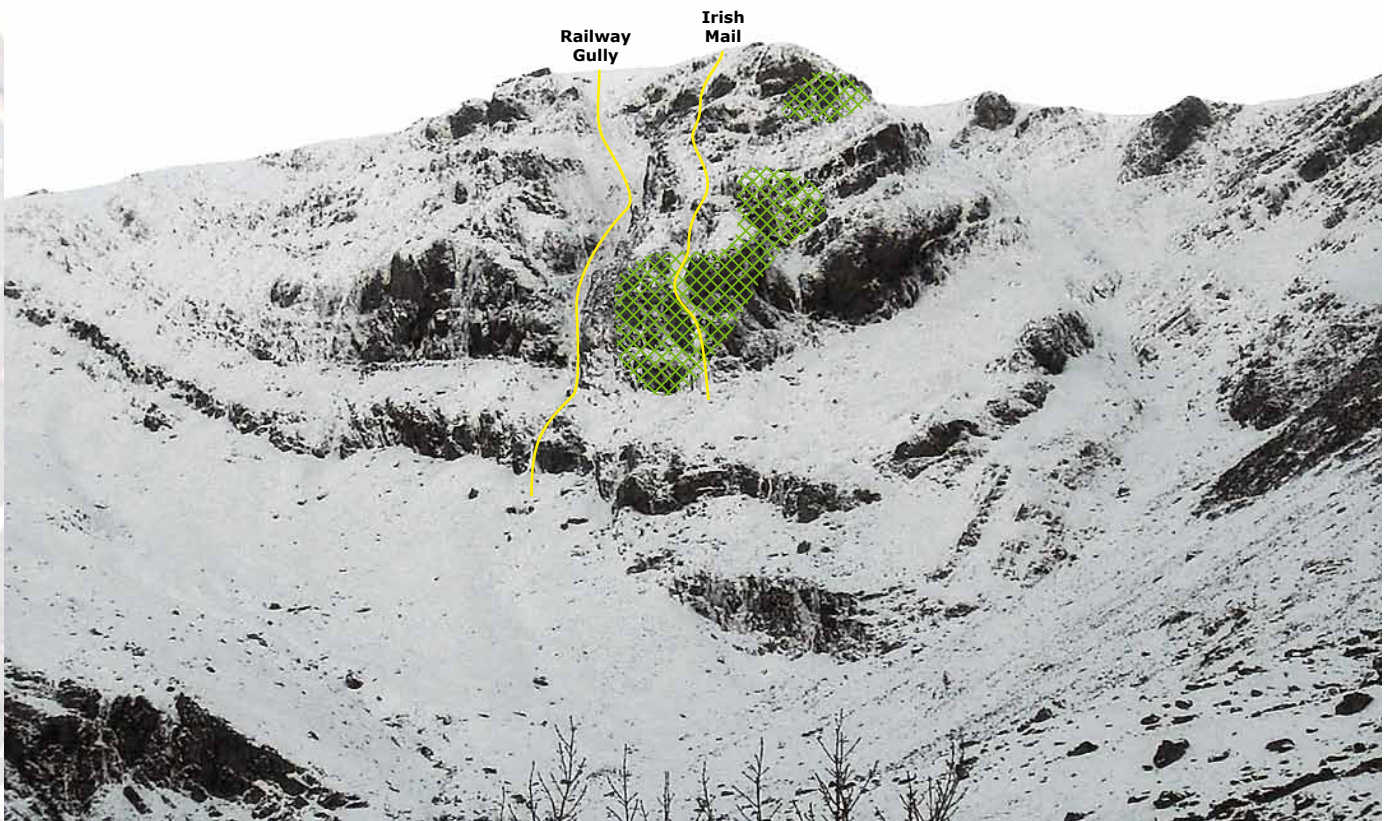
Clogwyn y Geifr

Cyrn Las

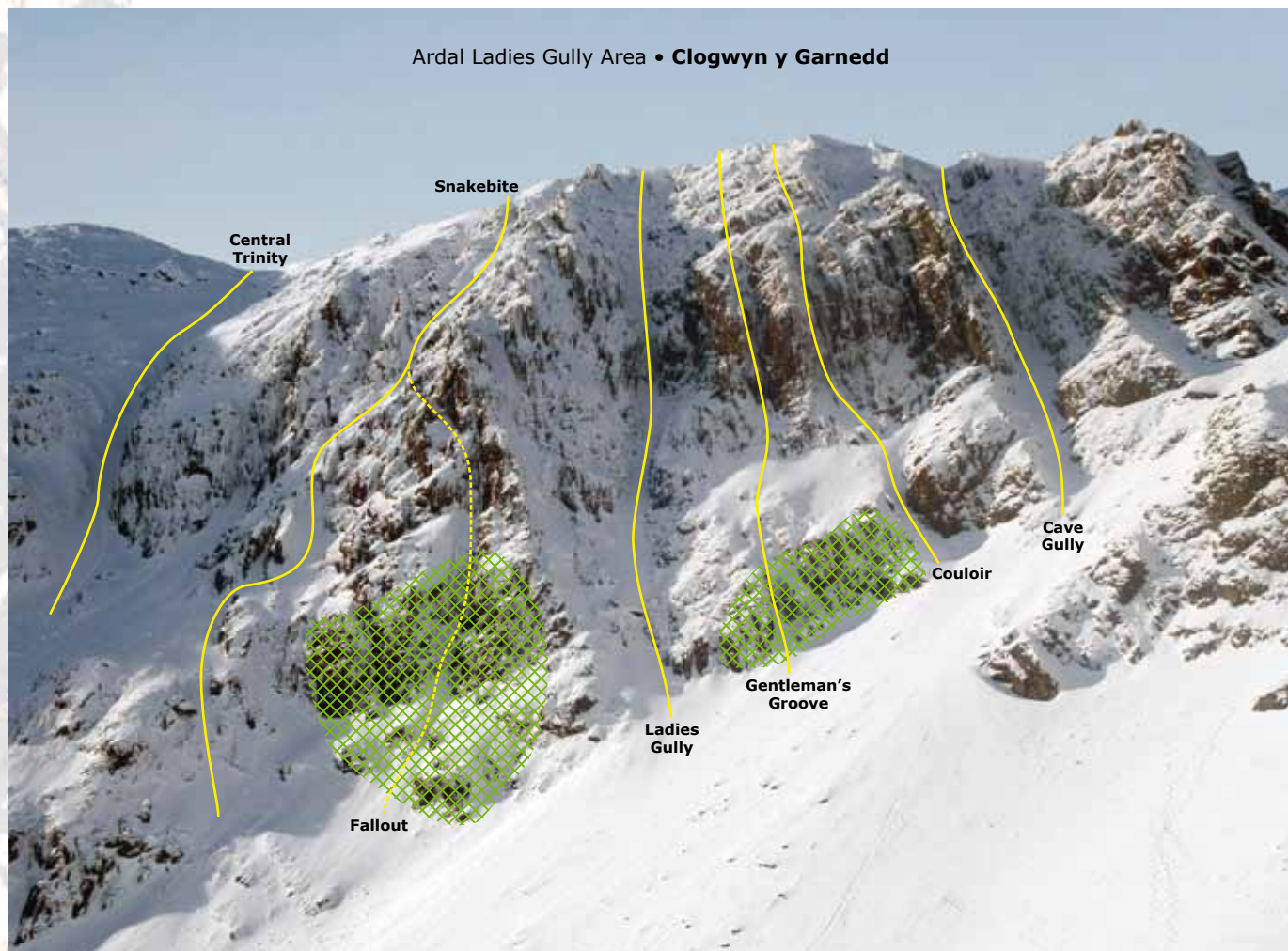
Bwtres Rheilffordd • Cwm Hetiau

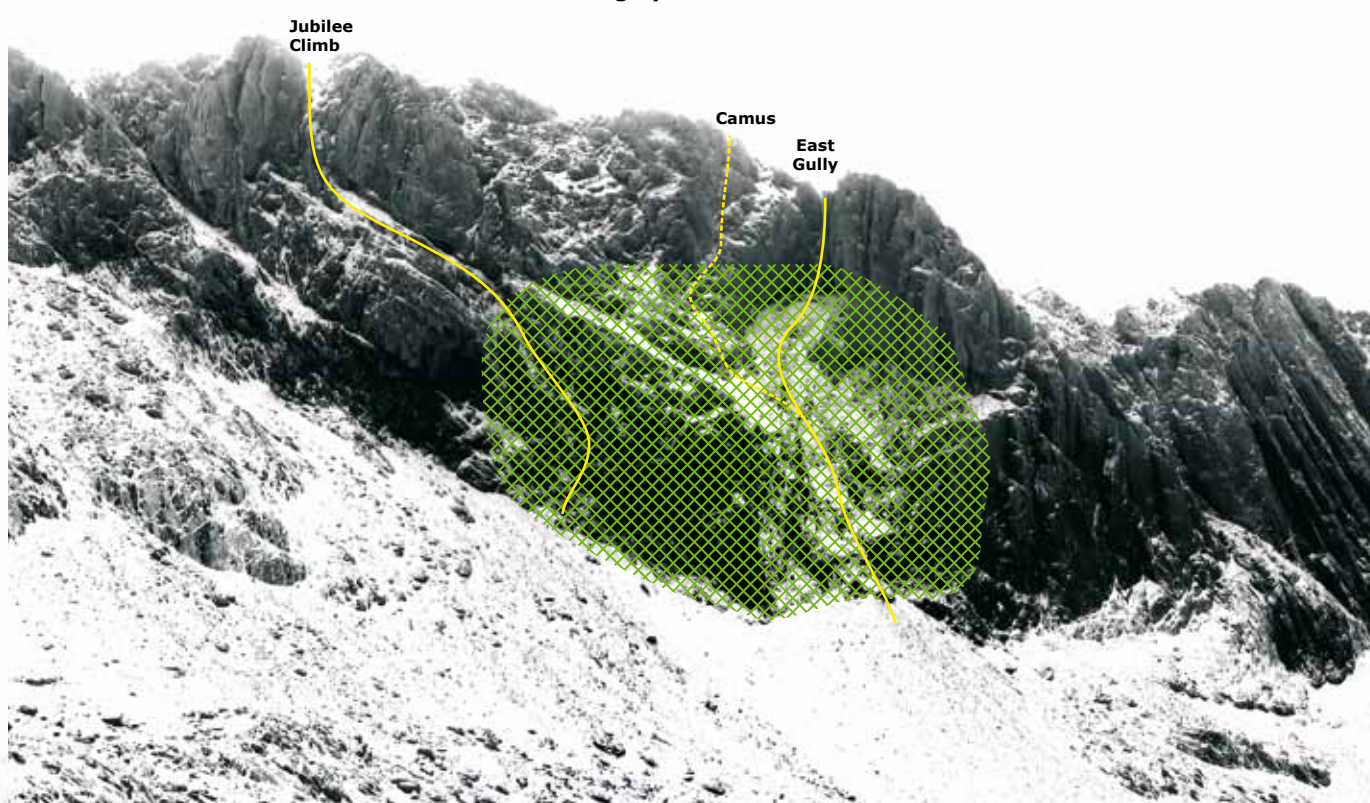
Clogwyn y Garnedd • Ardal Great Gully Area

Ardal Ladies Gully Area • Clogwyn y Garnedd

Clogwyn Du'r Arddu

Llawlyfr Gwyn Gogledd Cymru

Cysoni Cadwraeth ac Adloniant

Dringo Gaeaf yn Eryri

GROUND UP

Cyngor Cefn Gwlad Cymru
Countryside Council for Wales

Diolchiadau

Cywaith yw hwn gan Barbara Jones a Joe Roberts (Cyngor Cefn Gwlad), Simon Panton (cydawdur a golygydd llawlyfr diweddar Ground Up i ddringwyr gaeaf yn y Gogledd) ac Elfyn Jones (Cyngor Mynyddu Prydain). Cynhyrchwyd a chyhoeddwyd y gwaith gan Ground Up gyda Simon Panton yn olygydd ac Al Williams yn gyfrifol am y dylunio. Cafwyd cyfraniadau gwerthfawr gan Chris Wright, Mark Lynden, Ray Wood, Mark 'Baggy' Richards, Cath Flitcroft a Dave Turnbull. Cyfrannwyd lluniau gan Simon Panton, Dafydd Davis, Chris Parkin, Miles Perkin, Tim Neill, Graham Desroy, John Swain, Olly Sanders, Barbara Jones a'r Cyngor Cefn Gwlad. Ariannwyd y prosiect gan y Cyngor Cefn Gwlad, y Cyngor Mynyddu, Eryri-Bywiol ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri.

RAD (Cronfa Ddata Mynediad Rhanbarthol)

Y RAD yw'r lle i fynd am bob gwybodaeth ynghylch mynediad a chadwraeth – o gyfyngiadau nythu, i gyngor ar gadwraeth neu wybodaeth am lecynnau parcio. Cewch hyd iddo ar y dudalen "Access & Conservation" ar wefan Cyngor Mynyddu Prydain:

www.thebmc.co.uk/bmccrag

Mae'r Cyngor yn cydnabod bod dringo, mynyddu a cherdded y bryniau'n weithgareddau lle mae perygl anaf personol neu farwolaeth. Dylai pobl sy'n cymryd rhan fod yn ymwybodol o'r peryglon hyn a derbyn cyfrifoldeb am eu gweithredoedd eu hunain.

Clawr: Streaky Desroy ar brif ddringen **Couloir** IV 4, Clogwyn y Garnedd. Ilun: Dafydd Davis.